

Lessuggesties bij *Driedelig paard*

Lieke van Duin en Jos van Hest werkten ook dit jaar suggesties uit, voor wie aan de slag wil met het winnende boek van de Woutertje Pieterse Prijs. De bijzonder uitgebreide en rijke suggesties staan in zijn geheel op www.leesgoed.nl. Hierna volgt een beperkte selectie.

Het boek

Driedelig paard van Ted van Lieshout (Leopold 2011) is een hoogst origineel, prachtig vormgegeven boek waarin tekst en beeld een hechte eenheid vormen en waarin poëzie verrassend nieuwe dimensies krijgt. De teksten, gegoten in blokken zonder witregels of alinea's, noemt Ted van Lieshout *blokgedichten*, al zijn ze meer proza dan poëzie. Zijn experimenten met visuele poëzie, waarmee hij in *Hou van mij* (2009) al begon, noemt hij *beeldsonnetten*.

Aanvankelijk komen de tekstblokken – in diverse lettergroottes zodat ze exact op een pagina passen – massief en gesloten over, maar bij een actief zoekende leeswijze gaan ze open en komen ze tot leven. Dan ontdek je wie de vertellers zouden kunnen zijn en waar de werkelijkheid onder spanning wordt gezet.

Het boek is in drieën verdeeld. Elk deel wordt voorafgegaan door een illustratie in diepzwart van een stuk van een paard. Deel 1 bestaat uit tien brieven van een jongen aan zijn oma nadat zijn opa is overleden, deel 2 is een grillige potpourri van allerlei soorten teksten en in deel 3 schrijft de oma vijf brieven terug aan haar kleinzoon.

Wat opvalt, is de absurdistische toon in veel stukjes. Nadat de jongen enkele keren heeft geschreven dat hij niets meer weet te vertellen, gaat hij fantaseren met verwijzingen naar sprookjes. Zo vertelt hij dat hij een zeemeermin heeft ontmoet en beschrijft hij gebeurtenissen met elementen die doen denken aan onder meer Doornroosje, Assepoester en Sneeuwitje. Oma reageert daar in deel 3 op met een verhaal over twee kinderen die aan haar voordeur knabbelde...

Tussen de ene stem uit deel 1 en de tegenstem uit deel 3 is deel 2 een kakofonie aan stemmen en stemmingen. Lepeltjes, jongleerballen, eekhoorns, hazen en gehaaide, cynische

adverteerders komen aan het woord. Varkens doen hun verhaal. Ook de ik uit deel 1 duikt op. Deel 2 kent vele registers: kolderiek, navrant, vals, narcistisch, zeurderig of verongelijkt, en soms serieus of verstild. Ontroerend is het stukje waarin een jongen zijn ouders vertelt dat hij misschien homo is.

Vaak werkt Van Lieshout met omkeringen, bijvoorbeeld in het briefje waarin een kind schrijft dat zijn vader niet op tijd op zijn werk kan zijn omdat hij naar de tandarts moet en in de aanklacht tegen een poelier die geen kippenpootjes van levende kippen levert.

De teksten zijn van allerlei aard: advertenties, aanklachten, brieven en briefjes, een opsporingsbericht over een verdwenen kabouter, krantenberichten en dagboekfragmenten. Pas bij meerdere keren lezen vallen sommige als puzzelstukjes in elkaar.

Zo is er het verhaal van een meisje dat een driedelig verjaarscadeau vraagt: ze wil graag een paard en hoeft dan de volgende twee verjaardagen geen cadeau. Haar vader antwoordt dat ze een paard kan krijgen, maar dan echt in drie delen. Waarna het cadeau niet doorgaat. In deel 3 blijkt wie dat meisje is.

De *beeldsonnetten* zijn fascinerende computerprenten bestaande uit 'regels' van tien fotootjes, geordend in de vorm van een sonnet. Die ordening is niet steeds hetzelfde: de anjers zijn losser geordend dan de knijpers en de partjes appel en ui vormen een complexer patroon dan de wereldbollen. De beeldsonnetten zijn in dezelfde strakke blokvorm gegoten als de blokgedichten ernaast en hebben dezelfde bladspiegel, wat spreads oplevert met een zeer evenwichtige compositie. Ook inhoudelijk is er vaak een link tussen het blokgedicht en het beeldsonnet ernaast. Dit alles maakt *Driedelig paard* tot een fascinerend boek om in te blijven lezen en kijken, een boek dat de grenzen van de kinderliteratuur doorbreekt.

Lestips: praten

Over poëzie en proza

Blokgedichten, beeldsonnetten en tekeningen (p. 3) Ted van Lieshout noemt zijn teksten in deze bundel *blokgedichten*. Waarom 'blok' en waarom 'gedichten'? Vind je Ted van Lieshout in dit boek vooral een dichter of meer een schrijver? Vind je zijn teksten proza of poëzie? Praat met elkaar over het verschil tussen beide. Welke tekst vind je het meest poëtisch? Welke het meest prozaïsch?

Over beeldsonnetten

(Voor een voorbeeld van een beeldsonnet zie p. 35.)

Een beeldsonnet bestaat niet uit woorden, maar uit beelden. Daarbij is de vorm juist heel belangrijk. De beelden zijn zo geordend dat ze eruitzien als een sonnet. Dat is een oude poëzievorm in vier stukken, strofen genaamd. De twee eerste bestaan uit vier regels en de twee laatste uit drie regels. Tussen die vier delen staat telkens een open regel. (p. 83)

Bekijk alle beeldsonnetten en zoek het mooiste, het lekkerste, het saaiste, het vrolijkste, het vreemdste sonnet. Vergelijk jouw keuze met die van een klasgenoot en praat er samen over. Vormen de paarden op de schutbladen ook een sonnet?

Over sonnetten

Een sonnet rijmt, al bestaan er ook sonnetten waarbij dat niet het geval is. (p. 83)

Op p. 83 worden verschillende rijmschema's aangegeven voor de eerste vierregelige strofe (het kwatrijn) van het sonnet: (aabb - abab - abba). Wat voor rijmschema heeft het kwatrijn op p. 84? Lees elkaar sonnetten voor die je kunt vinden op internet en in de bibliotheek en bespreek ze. Bekende Nederlandse sonnettenschrijvers van nu zijn Jan Kal en Patty Scholten. Sonnetten uit de vorige eeuw en de eeuw daarvoor (bijvoorbeeld die van Kloos) zijn vaak gericht op de diepe zielenroerselen van de dichter. De experimentele dichter Lucebert stak in 1952 met dat soort sonnetten de draak met zijn beroemde *Sonnet* (zie hiernaast).

Op hoeveel verschillende manieren kun je dit sonnet van Lucebert laten horen? Vlug, langzaam, verwaand, zwoel, als een aria uit een opera, als rap, enzovoort. De beeldsonnetten van Ted van Lieshout zijn om te bekijken. Klinken ze ook? Als ze niet kunnen klinken, is het dan toch poëzie?

Sonnet

Ik
Mij
Ik
Mij

Mij
Ik
Mij
Ik

Ik
Ik
Mijn

Mijn
Mijn
Ik

Over klagen en zeuren

Er zijn helaas klachten binnengekomen over de manier waarop jij verslag hebt gedaan van het bezoek van de koningin. (p. 33)

In het boek wordt tamelijk veel geklaagd en gezeurd. Zoek samen naar pagina's waarop dat gebeurt. Welke pagina is wat dat betreft een topper? Praat met elkaar over klagen en zeuren. Hoe krijg je in een tekst een klaag- of zeurtoon? Geef er voorbeelden van.

Ken je beroemde klaagliederen en aanklachten? Wat is het verschil tussen een klacht en een aanklacht? Erger je je altijd aan klagen of zeuren? Is het soms ook terecht, grappig, lekker? Ken jij klagers of zeurpieten? Ben je er zelf een?

Over verborgen sprookjes

Ik zag een speldenprik in haar wijsvinger en een piepklein druppeltje geronnen bloed. Het was alsof ze zich ergens aan geprikt had en bewusteloos was geraakt. (p. 17)

Aan welk sprookje doet het blokgedicht op p. 17 je denken? In veel teksten zitten verwijzingen naar sprookjes. Zoek ze op en vertel ze elkaar. Hoe gaat het sprookje van Doornroosje, Assepoester, Sneeuwwitje ook alweer? Wat voor effect hebben die sprookjes(elementen) op de tekst? Zegt het iets over de ik die de tekst schrijft?

Over homoseksualiteit

Ik moet jullie iets vertellen. Al toen ik een klein jongetje was wist ik dat ik anders was dan andere jongens, maar ik wist niet waar het aan lag. (p. 48)

Een jongen spreekt zich naar zijn ouders uit over zijn homo-gevoelens. Deze tekst is een geschikte aanleiding voor een gesprek in de klas over homoseksualiteit. Vragen die bijvoorbeeld aan de orde kunnen komen, zijn: Welke zin in dit verhaal treft je? Waardoor? Welke uitspraak vind je vreemd? Over welke uitspraak zou je meer willen weten? Denk je dat de ik-figuur het moeilijk vindt om dit aan zijn ouders te vertellen? Waardoor denk je dat? Hoe zouden zijn ouders reageren? Hoe zou jij reageren als je een broer of zus was van de ik-figuur? Of als een klasgenoot je dit zou vertellen? Als je zelf denkt dat je misschien homo of lesbo bent, hoe ga je je ouders en vrienden dat vertellen?

Tip: lees dan *Out! Alles over homoseksualiteit* door Bas Maliepaard en Sanderijn van der Doef, Lannoo 2007.

Lestips: doen

Een driedelig paard maken

Ik wilde een paard, maar verwachtte niet dat ik het in één keer zou krijgen, omdat zulke dieren duur zijn. Daarom stelde ik het voor als driedelig verjaardagscadeau. (p. 40)

Het is een paard in drie kleuren: het hoofd is roodbruin, de borst is beigeblood en de kont is bruingrijs. (p. 77)

Elk van de drie delen van dit boek begint met de zwarte afbeelding van een stuk van een paard: p. 8/9 het hoofd, p. 24/25 het lijf en p. 68/69 de kont. Teken op drie A4'tjes de omtrekken van die stukken paard na, knip ze uit en plak ze op een groot vel bij elkaar tot één paard. Waarschijnlijk zul je hier en daar het paard nog moeten fatsoeneren. Schilder de stukken in de juiste kleuren. Of maak er je eigen kleurenpaard van, in primaire kleuren of in mengkleuren zoals Ted van Lieshout. Geef je paard ook een achtergrond.

Een vierdelig personage tekenen

Een bekend tekenspel voor twee of meer personen. Ieder vouwt een A4'tje in de breedte in vieren. Op de bovenste strook teken je een gezicht (van een man, vrouw, kind, leeuw, vis enzovoort). Op de vouw zet je twee streepjes waar de volgende tekenaar moet doorgaan. Geef het papier gevouwen door aan de volgende tekenaar. Die tekent, onwetend van het hoofd, vanuit de twee streepjes de borstpartij (van een krachtpatser, balletdanseres, aap, paradijsvogel, of iets anders). Met twee strepen geef je weer aan waar de volgende tekenaar moet doorgaan. De tekening wordt weg gevouwen en doorgegeven. De derde tekenaar tekent de buik tot en met de knieën. Op de vouw komen vier streepjes. De vierde tekenaar maakt de benen. Als je de tekening daarna openvouwt, zie je een wonderlijk personage.

Dit spel kan ook gespeeld worden op een iPad. Download via de App Store het gratis programma Fold-Man.

Een vervolg schrijven

Wat onze hond in het bos ving (p. 22)

De heer Groeneslof wordt vermist (p. 42)

De hond van de kinderen op p. 22 vangt in het bos een kabouter en bijt hem dood. De kinderen begraven het lijkje bij een struik, maken van takken een kruis en zetten dat op het graf. Op p. 42 komt dit verhaal terug

in een ander perspectief: een politiebericht. Wie heeft informatie over de vermiste heer Groeneslof, iets meer dan 12 centimeter groot en drager van een rode puntmuts? Schrijf vanuit een derde perspectief een vervolg. Bijvoorbeeld een artikel in een roddelblad voor kabouters nadat er in een bos een kabouterlijk is gevonden. Hoe geschokt reageert mevrouw Groeneslof? Wat vindt de kaboutergemeenschap van die vreemde takken op het graf? Heeft de kabouterpolitie al een idee wie de dader is?

De lepels van replek geven

We willen niet naast de vorken (p. 29)

De lepels willen het liefst een vak voor zichzelf. Als het moet, willen ze wel bij de messen liggen. Maar ze hebben er schoon genoeg van om ordinair op één hoop te worden gegooid met de vorken. Schrijf een pittige reactie vanuit de vorken. Een antwoord in de wij-vorm. Zijn vorken ordinair? Ze kunnen prikken; gebruik die mogelijkheid. Zijn lepels chic? Wat doen lepels? Opscheppen, roeren, oplepelen. Hoe zien ze eruit met hun bolle, hun holle kant? Horen lepels meer bij messen dan vorken bij messen? Gebruik je tanden en dien de lepels van replek.

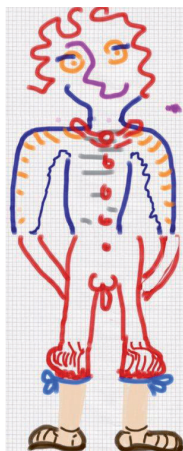
Lees met een groepje de lepel- en vork-tekst hardop voor. Maak er met bestek muziek bij.

Een reclametekst schrijven

Wees welkom in De Avondstonde (p. 45)

In een absurde, semi-persoonlijke brief wordt mijnheer Harkenfeld (bijna zestig) uitgenodigd om zijn intrek te nemen in een wooncentrum voor ouderen. Hij kan daar een nieuwe levensfase tegemoet zien vol nieuwe enerverende ervaringen als dementie en immobiliteit.

Schrijf in eenzelfde, hilarische toon een brief aan baby Harkenfeld die op het punt staat geboren te worden. De eerste zin luidt: Van harte gefeliciteerd met uw aanstaande geboorte. Daarna volgen allerlei onzinnige voordelen voor baby Harkenfeld om in kraamkliniek De Nieuwe Dag het levenslicht te zien. Kijk bij Ted van Lieshout de kunst af om een waanzinnige tekst voor een flyer te schrijven.

Leesbaarheid van teksten onderzoeken

Er is ingebroken (p. 55)

In de tekst van Ted van Lieshout zijn vijf medeklinkers weggevalen. Toch is het vrij makkelijk om het verhaal te lezen. Je hersenen vullen automatisch de lege gaten in. Maar hoeveel (en welke) medeklinkers kun je missen om een tekst nog te snappen? Is een tekst die alleen bestaat uit klinkers (a, e, i, o en u) nog te volgen? En andersom, is een tekst die alleen bestaat uit medeklinkers te begrijpen?

Doe een onderzoek: schrijf korte tekstjes met weglating van vier medeklinkers, van vijf, van zes. Vraag iemand om die tekstjes hardop te lezen. Wat is nog wel leesbaar, wat niet meer?

In sms-taal worden sommige woorden ingekort door de klinkers weg te laten: lfs, lfdsvrdrt, gwldg, cmptr, flwkl. Inderdaad: liefs, liefdesverdriet, geweldig, computer, flauwekul. Verzamel zulke ingekorte woorden en maak er een tekstje van.

In sommige talen, zoals Hebreeuws en Arabisch, komen geen klinkers voor. Zoek (op internet) naar informatie daarover.

Een lelijke tekening maken

Niet blij met het cadeau voor Moederdag (p. 56)

Een moeder heeft voor Moederdag van haar achtjarig kind een tekening gekregen van zo geringe kwaliteit – om niet te zeggen dat hij ronduit slecht was – dat ze daar een pagina lang over moet zeuren. Ze beschrijft uitvoerig wat er op die tekening te zien is en wat er allemaal niet aan deugt. De moeder had nog liever een bosje paardenbloemen gehad dan die fluttekening.

Maak zo precies en mooi mogelijk die lelijke tekening. Hij moet zó goed zijn, zó mooi van lelijkheid, dat hij in het boek opgenomen had kunnen worden. Schrijf hier en daar in moederhandschrift wat commentaar van de moeder.

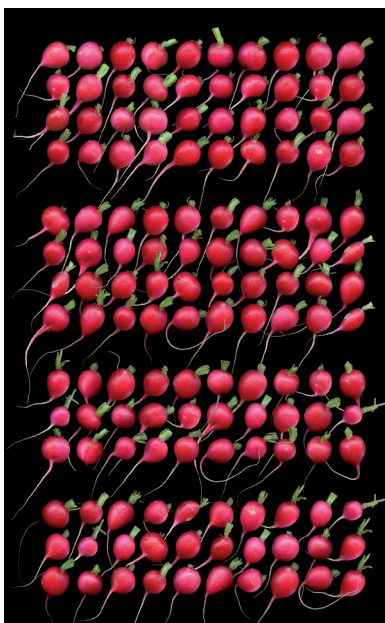
Maak ook een tekening waarvan je zeker weet dat de moeder die wel prachtig had gevonden. Bijvoorbeeld van een bosje paardenbloemen. Schrijf er een lieve, zoete regel bij voor die moeder op Moederdag.

Een beeldsonnet maken

Bekijk het beeldsonnet van de radijsjes op p. 79. Maak, net als Ted van Lieshout, op de computer een beeldsonnet. Bijvoorbeeld met je eigen voorletter in verschillende letterkorpussen. Of met de voorletters van jou

en je liefje. Een beeldsonnet met icons of emoticons. Een beeldsonnet met symbolen, leestekens, pictogrammen, portretfoto's.

Kies uit de natuur iets waarvan je 140 exemplaren kunt bemachtigen: 140 schijfjes aardappel, of 140 partjes mandarijn, of 140 heggenblaadjes, grassprietten enzovoort. Leg ze neer als een beeldsonnet: twee keer vier en twee keer drie regels van steeds tien dingen. Maak er een foto van. Maak de volgende dag weer een foto enzovoort. Zie aan je fotoserie hoe je beeldsonnet verkleurt, verschrompelt en verwaait.

Een blokgedicht in een 'gewoon' gedicht veranderen

Zal er ooit iemand zijn die voor het raam zit en naar buiten kijkt en dan gelukkig is omdat ik buiten aan het lopen ben en dat een mooi gezicht vindt? (p. 59)

Dit is de eerste zin van een blokgedicht. Een blokgedicht is een rechthoek die tjokvol staat met woorden. Kijk ook naar de instructies die Ted van Lieshout op p. 81 geeft voor het schrijven van een blokgedicht. Bij een 'gewoon' gedicht is er meer wit: aan het eind van de regels en soms hier en daar ook tussen de regels. De eerste zin van dit blokgedicht kan er dan als 'gewoon' gedicht bijvoorbeeld zo uitzien:

Zal er ooit iemand zijn die voor het raam zit en naar buiten kijkt en dan gelukkig is

omdat ik buiten aan het lopen ben en dat een mooi gezicht vindt?

Of zo:

Zal er ooit iemand zijn die voor het raam zit en naar buiten kijkt en dan gelukkig is omdat ik buiten aan het lopen ben en dat een mooi gezicht vindt?

Maak van het blokgedicht op p. 59 een 'gewoon' gedicht. Vergelijk daarna jouw versie met die van een klasgenoot. Vertel elkaar waarom je welke keuze hebt gemaakt.

Een 'gewoon' gedicht veranderen in een blokgedicht

Geluk

Mama, waar heb jij het geluk gelaten?
Ik had het hier
neergelegd en nou is het weg!

*Je zult het wel ergens hebben laten
slingeren of het is gestolen of
misschien per ongeluk weggegooid.*

Wie zou mijn geluk willen stelen?
Wie niet?

Dit gedicht uit Ted van Lieshouts verzamelbundel *Hou van mij* rijmt niet, maar door de indeling in strofen ziet het er toch als een gedicht uit. Als je er een blokgedicht van maakt, kan het zo worden:

Mama, waar heb jij het geluk gelaten? Ik had het hier neergelegd en nou is het weg! Je zult het wel ergens hebben laten slingeren of het is gestolen of misschien per ongeluk weggegooid. Wie zou mijn geluk willen stelen? Wie niet?

Een blokgedicht maak je op de computer door de marges kleiner te maken en dan in de taakbalk te klikken op *uitvullen*. Je kunt ook, net als Ted van Lieshout, experimenteren met lettergroottes. Zoek een gedicht dat niet of nauwelijks rijmt en maak er een blokgedicht van. Welke versie vind je de mooiste: de oorspronkelijke of je nieuwe? ●

AUTEURS

Lieke van Duin / Jos van Hest